

УДК 930.1/94(477):069(8)

© Любов ЛЕГАСОВА

ІСТОРІЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В МЕМОРІАЛЬНОМУ КОМПЛЕКСІ: МУЗЕЙНА МОДЕЛЬ НАУКОВИХ СТУДІЙ

В історіографічному ракурсі розглядаються особливості наукового студіювання історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн співробітниками Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років»; аналізується актуалізований основний темарій історії воєнної доби в наукових дослідженнях музеологів-практиків.

Ключові слова: Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років», Друга світова війна, Велика Вітчизняна війна, музеологія, наукові дослідження, історична наука, історіографія.

За роки свого існування Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» став сучасним потужним і багатопрофільним музеєм, у якому органічно поєднується освітньо-виховний і науковий процеси, акумулюється історична пам'ять про добу воєнного лихоліття. За більш ніж тридцятилітню історію розвитку Меморіального комплексу музейники-дослідники зпродували потужний пласт наукової продукції, що має власну виразну особливість: стійке поєднання прогресивних набутоків світової та вітчизняної історіографії, об'ємного удокументованого наративу та потужної джерельної бази фондозбірні Меморіалу.

Особливості наукової роботи в Меморіальному комплексі та провідні її складові: науково-дослідна, науково-фондова, науково-експозиційна, науково-просвітницька, науково-методична, науково-видавнича та науково-реставраційна діяльність уже ставали предметом загально-музеологічних розвідок науковців музею [1; 2; 44; 48; 52; 55; 56; 61; 68; 144]. Пропонована наукова розвідка має за мету в історіографічному ключі окреслити основні етапи студіювання історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн у Меморіалі, схарактеризувати найбільш вагомні праці музейників з історії різноманітних тем і проблем воєнного часу, підвести основні підсумки наукових досліджень музеєзнавців.

Наукова діяльність музею здійснювалася й здійснюється планомірно, у відповідності зі щорічними науковими планами інституції та структурних наукових підрозділів,

які затверджуються вченою радою Меморіального комплексу. Наукове планування передбачає як проведення теоретичних та історико-джерелознавчих досліджень і науково-методичних розробок з питань історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн, так і аспекти, що мають значення для практичної музейної роботи. Завдяки керівній, координуючій роботі наукової частини музею, його вченої ради музейна наукова діяльність систематизується, підпорядковується спільній меті, спрямовується в певних напрямках. У центрі уваги творчої діяльності науковців Меморіалу стоїть насамперед вивчення музейного зібрання. Воно складається, з одного боку, з історичних досліджень на основі аналізу фондової колекції, а з іншого – з безпосереднього вивчення музейних пам'яток. Такі дослідження збагачують історичні знання та використовуються науковими співробітниками музею для вирішення різноманітних проблем аналітичних питань в практичній музейній роботі. Глибока наукова діяльність допомагає уникнути викривлення у висвітленні історичного процесу.

Тематика наукових досліджень музею досить різноманітна і спрямована на розширення і поглиблення наукових знань у багатьох галузях історичної науки та музеології. Левова частка наукових вислідів співробітників Меморіалу публікується в наукових журналах, збірниках наукових статей, науково-документальних виданнях тощо.

Спробуємо визначити основні етапи наукових студій історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн у Меморіальному комплексі. У розвитку музейно-історіографічного процесу умовно можна виокремити два досить неоднозначних періоди. Перший охоплює відтинок часу з моменту створення Українського державного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років у 1974 році до початку 90-х років ХХ століття, коли на тлі загального розвитку радянської історичної науки закладався базис історичних вислідів у музейній інституції, з'явилися різноманітні статті наукових співробітників у періодиці та фахових журналах, вийшли збірники наукових доповідей і тез різноманітних конференцій, організатором і співорганізатором яких виступав музей. Другий – якісно новий, розпочався після розпаду Радянського Союзу, проголошення незалежності України та кардинальної реекспозиції музейних площ і триває до цього часу. Звичайно, що на кожному з них методи дослідження, глибина постановки питань і їх теоретичне розв'язання залежали від багатьох факторів, серед яких головними були: вплив державної ідеології та політичної практики на дослідження і особливості методології; репрезентативність джерельної бази та способи її використання тощо.

В умовах радянського історіографічного процесу історичні дослідження в музеї не виходили за рамки усталених на той час методологічних догматів марксизму-ленінізму. Був присутній принцип партійності, притаманною була спрямованість на висвітлення виключно героїки народів Радянського Союзу у вирі Великої Вітчизняної війни. Водночас, історичні студії музеєзнавців різнила одна прикметна особливість: незважаючи на певну політико-ідеологічну «зabarвленість» ґрунтувалися вони винятково на результатах глибокого аналізу музейних предметів, мали виключно музейно-музеальну інтерпретацію. Крізь призму музейної експозиції розглядалися

питання бойового братерства радянських воїнів під час форсування Дніпра, визволення Києва та всіх теренів України, героїзму солдатів і офіцерів Червоної армії у вирішальних битвах Великої Вітчизняної війни [127; 141; 142]. У науковому ракурсі порушувалися й проблеми патріотичного виховання, музейно-пропагандистської роботи, характерні риси музейного комплектування та науково-дослідної роботи, музей у цілому [3; 44; 49; 64]. Джерелознавчому аналізу піддавалися акумульовані у фондозбірні Меморіалу фотодокументи та матеріали періодики воєнного часу [106, 112]. Ґрунтуючись на документалістиці фондів музею науковці-музейники досліджували й інший темарій доби воєнного лихоліття, зокрема особливості допомоги тилової спільноти України фронтовикам тощо [136].

Проте певна заідеологізованість змісту музейних наукових досліджень ніяким чином не може применшити складної і напруженої роботи з виявлення, збирання, аналізу й узагальнення величезного обсягу, переважно нового, фактичного матеріалу, який становить певний інтерес і сьогодні. Не підлягає сумніву й позитивний вплив на формування і розвиток необхідних музеологу навичок дослідника. Ця робота сприяла зростанню наукового потенціалу, вдосконаленню науково-дослідної та науково-освітньої роботи музею, підвищенню його престижу.

З проголошенням незалежної України, в умовах формування принципово нової історіографічної ситуації та втілення модерного методологічно-методичного інструментарію історичної науки науковий колектив Меморіального комплексу розпочав копіткий процес кардинальної «перебудови» головної експозиції музею, концептуальне втілення якої ґрунтувалося на сучасних досягненнях світової та вітчизняної історіографії і прогресивних здобутках музеології. Паралельно з оновленням експозиційних площ Меморіального комплексу розпочалося й цілеспрямоване наукове студіювання раніше заборонених і «незручних» тем історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн, об'єктивне та всебічне інтерпретування загальних проблем воєнної минувшини, дослідження альтернативних історичних джерел – епістолярного масиву документалістики, матеріалів «усної історії», сповіщень про загибель воїнів-українців тощо. У другій половині 90-х років ХХ століття – на початку ХХІ століття науковцями Меморіалу підготовлено низку науково-документальних і науково-популярних видань, оприлюднено десятки наукових статей, доповідей і повідомлень. Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років неодноразово ставав організатором і співорганізатором різноманітних міжнародних і всеукраїнських конференцій та «круглих столів», а його наукові співробітники – учасниками великої кількості різноманітних наукових злетів.

У фокусі наукових інтересів наукового колективу Меморіального комплексу – мало не вся проблематика історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн. Розглянемо найбільш характерні напрямки наукових студій музейників з історії воєнної доби.

Темою окремого дослідження тривалий час залишається початковий період війни, який характеризується складністю і неоднозначністю подій, а також відсутністю базових документів. Саме цей період нерідко викликає гостру наукову полеміку,

псевдонаукові спекуляції та категоричні оцінки з боку деяких учених, політиків, літераторів, публіцистів. Співробітники Меморіалу, намагаючись бути максимально об'єктивними, спираючись на документальні джерела, серед яких не останнє місце посідають спогади учасників цих подій, свої наукові розвідки, будують таким чином, щоб створити цілісне уявлення про перший період війни, його темні й світлі сторони, його трагізм і героїзм. У центрі уваги тут завжди перебуває простий солдат, який виніс на собі увесь тягар війни [51; 65; 118; 119]. Не залишилися поза увагою й непрості долі генералів 41-го. Саме їм було присвячені наукові розвідки І. Васильєвої, Л. Легасової, Н. Шевченко. Авторам-музейникам шляхом тривалого пошуку й співставлення опублікованих даних, матеріалів фонду Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» вдалося на фоні конкретно-історичного полотна розповісти про представників радянського генералітету, які загинули в перші, буремні місяці воєнного лихоліття, генералів, які брали участь в обороні столиці України 1941 року і наступальних операціях, в результаті яких Київ був звільнений від гітлерівських загарбників [13; 66].

Не залишилися поза увагою наукового колективу музею і різноманітні питання буття українського населення в умовах нацистської окупації. Крізь призму музейної документалістики, у тому числі україномовної окупаційної преси, досліджуються питання розвитку української культури, освітніх закладів, музейної справи, церковного життя, проблеми спалених нацистами українських сіл і містечок, особливості нацистської пропаганди [8; 14; 17; 18; 67].

Тематика наукових досліджень нерідко диктується суспільною потребою. Специфіка такої роботи полягає у тому, що вона має не лише пізнавальне, а й практичне призначення. Протягом останніх років науковці музею досліджують проблематику українських примусових робітників у Німеччині. За результатами цієї роботи, а вона складалася з вивчення музейного зібрання, опрацювання різноманітної літератури, публікацій, архівних документів, спогадів колишніх «остарбайтерів», було підготовлено кілька публікацій [81; 135; 140]. У 2006 році спільно з Інститутом історії України НАН України Меморіальний комплекс видав спогади та листи остарбайтерів [120]. Унікальне науково-документальне видання різнить ґрунтовний науковий коментар, цінний масив еґодокументалістики та розлогий науково-допоміжний інформатив. Активно досліджувалися писемні джерела по проблемі українських остарбайтерів у джерелознавчому ракурсі тощо [82].

Упродовж усіх років існування Меморіального комплексу співробітники по крихтині збирали, вивчали, досліджували документи і матеріали, які проливали світло на тему трагедії радянських військовополонених на окупованій території України в 1941-1944 роках, українського населення у концентраційних таборах на теренах Європи. Відомо, що ця тема недостатньо вивчалася радянською історичною наукою, була тривалий час табуованою. За результатами досліджень музейними працівниками написані наукові розвідки: «Заручники неволі» - трагедія радянських військовополонених у роки війни. Люди і долі», Бухенвальдський щоденник В.Є. Галяпи – унікальне документальне свідчення часів Другої світової війни», «Трагедія

фашистського полону в долі киян» тощо [108; 109; 110]. Своєрідним «апофеозом» науково-дослідницьких зусиль музейників стало опубліковане в 2009 році, спільно з Інститутом історії України НАН України та Українським інститутом національної пам'яті, унікальне науково-документальне видання «Українські в'язні концтабору «Маутгаузен»: Свідчення тих, хто вижив» [123]. Наведення невідомих або маловідомих фактів, спогадів, чітка позиція авторів щодо оцінки описуваних явищ підвищують науково-пізнавальну цінність цих робіт.

Належна увага приділяється науковому студюванню проблематики руху Опору в Україні. В об'єктиві наукових вислідів – біографічні етюди партизанських ватажків [6; 7;], підпільно-партизанська преса та неопубліковані архівні документи [9; 107], бойові партизанські «листки» як історичне джерело [5], фотодокументалістика партизанів [139], щоденники командирів партизанських загонів і з'єднань [11], подвиг українських підпільників [80], повсякденні реалії буття партизанських формувань [10] тощо. Так у праці «Партизанська війна в Україні. Щоденники командирів партизанських загонів і з'єднань. 1941 – 1944» зроблено спробу проаналізувати щоденникові записи з музейної колекції відомих партизанських керівників С. Ковпака, О. Федорова, О. Сабурова, С. Руднева, Т. Строкача, в яких простежується не тільки цілий спектр почуттів партизанських вожаків, а й цінна інформація, яка доповнює вже відому картину подій. Особливо цікавими в цьому плані є щоденники двічі Героя Радянського Союзу командира Сумського партизанського з'єднання С.А.Ковпака та Героя Радянського Союзу комісара з'єднання С.В.Руднева, які складали їх у винятково важких умовах в один період – під час Карпатського рейду. Навіть враховуючи те, що автори не могли бути повністю відвертими та щирими, ці щоденники унікальні як за особистим внеском їх авторів у боротьбі з гітлерівськими окупантами, так і за самим змістом. Різні за стилем викладення, з самоцензурою, щоденники учасників руху Опору дають змогу відчувати безпосереднє ставлення людини до особливого періоду процесу формування нашої держави – періоду Другої світової війни [73].

У суспільній думці та історіографічній рефлексії й донині дискутуються питання, пов'язані з українським визвольним рухом 20 – 30-х років ХХ століття. Ґрунтуючись на модерних методологічних підходах, використовуючи сучасні досягнення світової історичної науки співробітники Меморіалу спільно з науковцями Інституту історії України НАН України підготували науково-методичні рекомендації до висвітлення та вивчення тематики з проблеми в музеях історичного профілю [122].

На шляху до історичної правди науковці Меморіалу продовжують вивчення бойових дій регулярної радянської армії. З цією метою на базі музейної колекції, доступних архівних матеріалів, наукової та мемуарної літератури було написано низку наукових розвідок [32; 38 та ін.]. Серед основних напрямків наукових досліджень співробітників музею залишається вивчення бойових дій Червоної армії на теренах України в експозиційно-історичному та історіографічному вимірах [47; 78; 97; 98; 99; 101; 104].

Одним із пріоритетних напрямів наукової роботи музею є дослідження, пов'язані з завершальними подіями Другої світової війни. Науковці Меморіалу вивчають

особливості завершення війни, встановлення прапора Перемоги над рейхстагом тощо [34; 84].

Науковцями музею порушуються й такі актуальні питання, як міжнародне становище та міжнародні зв'язки СРСР та Української РСР у роки Великої Вітчизняної війни [35; 102 та ін.].

Наукові співробітники Меморіалу вивчали й продовжують вивчати загальні та музейні питання вексилології, емблематики, зброєзнавства, уніформознавства, фалеристики та інших спеціальних історичних дисциплін [12; 20; 21; 41; 42; 126; 128; 129; 132; 134; 138]. Особливо цінними є дослідження музейних колекцій орденів та медалей, воєнної емблематики тощо [12; 41; 129; 132; 138].

Окремі публікації наукових співробітників музею присвячені висвітленню характерних перипетій воєнної доби в окремих місцевостях України [15; 105]. Подібні розвідки, написані в історико-краєзнавчому ключі в своїй основі використовують фондіві колекції Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років.

У Меморіальному комплексі активно досліджуються життєписи відомих постатей воєнної доби: радянських воєначальників і офіцерів [26; 85; 88], Героїв Радянського Союзу та повних кавалерів ордена Слави [22; 23; 24; 28; 30; 83; 91; 95], жінок-Героїв [27], льотчиків-асів [29; 100], кавалерів трьох і більше медалей «За відвагу» [31], репресованих Героїв Радянського Союзу [26], Героїв війни – Героїв України [25], історіографічні аспекти біографістики Героїв Радянського Союзу [45] та інших.

Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років неодноразово виступав продукатором-«першопрохідцем» грандіозних виставкових проектів на «маргінесний» темарій історії довоєнної та воєнної минувшини на кшталт: «Карпатська Україна: у пошуках історичної долі», «Світові війни мовою плакатів», «Першими ідуть у бій штрафники» тощо. Цілком природно, що на шпальтах наукових фахових видань та інформативно-масової періодики науковці Меморіалу публікували рецензійно-критичні статті про подібні виставково-експозиційні музейні ініціативи [19; 50; 54; 86; 117]. За матеріалами окремих виставок були підготовлені каталоги експонованої документалістики [96]. Наукові співробітники музею виступали рецензентами різноманітних видань з історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн [63 та ін.].

Актуальними сьогодні є наукові дослідження воєнного повсякдення. Цікавими видаються реалії «шанцевого» життя воїнів Червоної армії. Саме там, на фронті, в окопах, народжувалися солдатські прислів'я та приказки. Спираючись на акумульований в музеї документальний масив, науковці Меморіального комплексу підготували видання під промовистою назвою: «Миттєвості війни. Прислів'я і приказки, народжені в окопах Великої Вітчизняної війни» [70].

Надзвичайно цінним історичним джерелом для вивчення природи війни, її впливу на суспільство в цілому й окремих його членів є листи і щоденники учасників війни, її безпосередніх свідків. Саме цей пласт документального фонду музейної колекції протягом багатьох років є провідною «іпостассю» досліджень наукових

працівників Меморіалу. Ґрунтовне вивчення джерел особового походження і насамперед епістолярної спадщини допомагає відтворити морально-психологічний стан усіх категорій суспільства в роки грізних випробувань, адже саме вони несуть в собі величезний виховний заряд. За результатами досліджень з'явилися різноманітні наукові розвідки, які розкривають внутрішньо-психологічний світ учасників і сучасників війни, їх почуття, переживання, розповідають про їхню боротьбу, тугу по мирному життю, віру в Перемогу тощо [46; 62; 79; 82; 103; 115; 116; 130]. Слід зазначити, що історична цінність і унікальність цих історичних джерел та, одночасно, унікальних музейних предметів очевидна. Адже саме через листи можна прослідити зміни у сприйнятті війни безпосередніми її учасниками в різні періоди воєнного буття, роздуми, вчинки й долі конкретних людей.

Предметом наукового зацікавлення є й так звані «білі плями» історії, тобто маловідомі сторінки воєнної минувшини. Результатом таких досліджень стали порівняно невеликі за об'ємом, але змістовні й цікаві наукові висліди: «До історії використання пляшок із запалювальною сумішшю», «Історія створення залізничних мостів через Дніпро в районі Києва», «Історія Карпатської Січі», «Легко в парі йти...», «Долі багатодітних родин у роки війни – один з аспектів дослідження героїзму і жертвності народу України», «Шпаги честі» [33; 36; 75; 74, 76; 124] та багато інших.

Привернула увагу науковців музею і проблема радянських мобілізаційних кампаній на українських територіях, використання підрозділів «чорної піхоти», підрозділів штрафників, дискусійні питання втрат серед особового складу Червоної армії [75; 87; 89; 90; 92; 93; 94; 113; 114].

В українській історіографії немає спеціальних праць, присвячених Парку Слави у Києві, які б у повній мірі розповідали про тих, хто покоїться поруч з могилою Невідомого солдата. Протягом багатьох років науковці Меморіального комплексу проводили науково-дослідну та пошукову роботу, студіювали періодичні видання, вивчали історіографічні джерела, опрацьовували особові справи та нагородні листи Героїв Радянського Союзу, прослідковували бойові шляхи кожного, хто похований у Парку Слави. Як результат – кілька наукових розвідок у науковій та науково-популярній періодиці [111 та ін.].

Низка наукових статей співробітників Меморіального комплексу висвітлює особливості розвитку військово-історичних музеїв в Україні, основні наукові засади головної експозиції Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років, характерні аспекти науково-освітньої роботи, наукового комплектування фондів тощо [1; 40; 52; 55; 69; 125; 133 та ін.].

Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» неодноразово був організатором багатьох наукових конференцій та публікатором збірок наукових статей, приурочених визначним ювілейним датам в історії України – черговим річницям визволення столиці України – міста Києва, українських теренів чи дню Перемоги над нацизмом та фашизмом [71; 121 та ін.]. Тематика надрукованих наукових вислідів співробітників Меморіалу надзвичайно широка: від теоретичних проблем музейної науково-дослідної, науково-

експозиційної, освітньо-комунікативної роботи до біографічних досліджень постатей воєнної доби, від дослідження етюдів радянсько-німецького збройного протистояння до продукування розвідок у царині соціальної, повсякденної, усної, гендерної історії тощо. На подібні наукові злети співробітники Меморіального комплексу публікували й ґрунтовні відгуки-рецензії [59; 60 та ін.].

Важливим аспектом діяльності наукового колективу Меморіального комплексу є участь у роботі над підготовкою монументальних науково-популярних видань. Протягом багатьох років здійснюється тісне співробітництво з Інститутом історії України НАН України, редакціями «Книги Пам'яті України», «Енциклопедії історії України» тощо. Співробітники Меморіалу беруть активну участь у підготовці та практичному використанні історико-меморіального серіалу «Книга Пам'яті України». До заключного тому серіалу «Безсмертя. Книга Пам'яті України провідними науковцями музею підготовлена низка статей, у т.ч. «Солдати у погонах генералів», «І пам'ять, і слава...», «Невільники ХХ століття», «Салюти Перемоги. Автографи Перемоги», а також надано фотоматеріали, документи, наукові консультації, складено списки, переліки тощо. Крім того, до книги «Безсмертя» увійшли матеріали «Поріднені назавжди. З'єднання та частини, удостоєні назв визволених міст і територій України» і «Герої Радянського Союзу – українці та уродженці України», також підготовлені групою наукових працівників Меморіального комплексу [4]. Історико-меморіальний серіал «Книга Пам'яті України» широко використовується в дослідницькій, виставковій, освітньо-комунікативній діяльності Меморіального комплексу. Окремі наукові розвідки музейників увійшли до «Енциклопедії історії України» [37; 57; 58; 137; 143].

Своєрідним підсумком дослідження різноштибних проблем історії Другої світової війни став спільний з Інститутом історії України НАН України археографічний проект «Дослідження, документи, свідчення». Нині в арсеналі науково-документальної серії три видання: «Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Слауті на Хмельниччині: дослідження, документи, свідчення», «Непрочитані листи 1941-го...: дослідження, документи, свідчення», «Київ очима ворога: дослідження, документи, свідчення». Видавничий проект покликаний забезпечити системне опрацювання усіх без винятку сторін Другої світової та Великої Вітчизняної війн у всій їхній багатомірності, суперечливості та складності, постійне залучення нових джерельних пластів. Антропоцентричні підходи до висвітлення подій воєнної минувшини й надалі домінуватимуть у наступних виданнях започаткованої науково-документальної серії [39; 43; 72]. Видавничий проект триває...

Отже, історичні студії науковців Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» є доволі помітною складовою українського історіографічного процесу, пов'язаного з дослідженням історії Другої світової та Великої Вітчизняної війн. Ґрунтуючись на потужній, затезаврованій у фондозбірні Меморіалу документалістиці воєнної доби, залучаючи архівні пласти джерельної інформації та використовуючи модерні здобутки світової історичної науки і музеології, наукові висліди співробітників музею посідають визначену нішу в широкому предметному полі вітчизняної історіографії історії воєнної доби.

Джерела та література:

1. Артемов О.С. Нова експозиція Меморіального комплексу «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» / О.С. Артемов, М.В. Коваль // Український історичний журнал. – 1994. – № 6. – С. 150 – 154.
2. Артемов О.С. Пам'ять про подвиг – нетлінна / О.С. Артемов // Військово-історичний альманах. – 2000. – № 1. – С. 144 – 150.
3. Башаріна Е.Ф. Музей у підготовці до святкування 40-річчя Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 років / Е.Ф. Башаріна // Історія радянського суспільства в науково-дослідній і експозиційно-масовій роботі музеїв. Темат. зб. наук. праць. – К.: М-во культури УРСР, 1985. – С. 73 – 79.
4. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941 – 1945 / Головна ред. кол.: І.О. Герасимов (голова) та ін. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – 944 с.
5. Білоус О.П. Бойові листки як джерело вивчення діяльності спецзагону НКДБ «Переможці» / О. Білоус // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Зб. наук. статей. – Вип. 22. – Рівне: РДГУ, 2011. – С. 91 – 93.
6. Білоус О.П. Герої партизанських стежок / О.П. Білоус, В.І. Смірнова // Ветеран України. – 2008. – №16-17.
7. Білоус О.П. Роль двічі Героя Радянського Союзу О.Ф. Федорова в організації партизанського руху на території Північно-Східної України / О. Білоус // Наукові записки з української історії. Зб. наук. статей. – Вип. 27. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – С. 164 – 169.
8. Білоус О.П. Діяльність освітніх закладів у роки нацистської окупації Києва / О. Білоус // Київ і кияни. Мат. щорічної науково-практ. конф. – 2009. – Випуск 9. – С. 193 – 206.
9. Білоус О.П. До питання неопублікованих джерел з історії Радянського партизанського руху на території Північно-східної України / О. Білоус // Матеріали V Волинської міжнародної історико-краєзнавчої конф. (м. Житомир, 9 – 10 листопада 2012 р.): Зб. наук. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 296 – 299.
10. Білоус О.П. Умови формування перших партизанських груп і загонів на території Північно-Східної України / О. Білоус // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомилинського: Зб. наук. праць. – Миколаїв, 2012. – С. 154 – 160.
11. Білоус О.П. Щоденник Героя Радянського Союзу С.В. Руднева, як джерело вивчення Карпатського рейду Сумського партизанського з'єднання / О. Білоус // Історія повсякденності: теорія та практика. Мат. Всеукр. наук. конф. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – С. 103-105.
12. Васильєва І.П. Відлуння війни. Солдатські медальйони у фондovій колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни

- 1941-1945 років». // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей. / НАН України, Ін-т історії України. — Вип.9. — Ч. 1. — К., 2005.*
13. Васильєва І.П. Генерал М.П. Кирпонос. Доля та пам'ять. За архівними матеріалами та документами з фондів Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / І.П. Васильєва // *Київ і кияни. Зб. мат. щорічної науково-практ. конф. Музею історії міста Києва. — К., 2012. — №12.*
 14. Гедз В.А. Газети «Українське Слово» та «Нове Українське Слово» як джерело вивчення православного життя в окупованому Києві (1941-1943 рр.) / В.А. Гедз // *Гілея. — 2009. — № 23. — С. 177-185.*
 15. Гедз В.А. З історії оборонних боїв на Макарівщині у 1941 р. / В.А. Гедз // *Макарівські історико-краєзнавчі читання. Зб. І Всеукр. наук. конференції. - 2011.*
 16. Гедз В.А. Культурне життя в Києві в роки окупації (1941-1943) / В.А. Гедз // *Історія України. — 2009. — № 18. — С. 2-6.*
 17. Гедз В.А. Культурне життя в Києві в роки окупації (1941-1943) / В.А. Гедз // *Історія України. — 2009. — № 19. — С. 6-9.*
 18. Гедз В.А. Нацистська пропаганда на сторінках «Українського Слова» та «Нового Українського Слова» / В.А. Гедз // *Гілея. — 2009. — № 19. — С. 118-125.*
 19. Даценко С.Ф. Першими ідуть у бій штрафники / С.Ф. Даценко // *Ветеран України. — 2008. — № 22.*
 20. Єрмолаєва І. Відзнаки Червоної армії (1935 – 1943 рр.) в колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» / І. Єрмолаєва // *Вісник Української академії геральдики, товарного знаку та логотипу. — 2006. — № 62. — С. 9 – 15.*
 21. Єрмолаєва І.В. Відзнаки Червоної армії (1935-1942 рр.). / І.В. Єрмолаєва // *Актуальні проблеми розвитку символіки у Збройних Силах та інших військових формуваннях України: Мат. науково-практ. семінару в ЦМЗСУ. 5 березня 2008 р. — Вип. 1. — К.: ЦМЗСУ, — 2008.*
 22. Жуковська А.І. Документи двічі Героя Радянського Союзу Василя Петрова як історичне джерело / А.І. Жуковська // *Архіви України. - 2012. — № 6.*
 23. Жуковська Г.І. Воював в снігах Суомі / Г.І. Жуковська // *Ветеран України. — 2009. — № 23.*
 24. Журавльова С. Усе своє життя захищав Вітчизну / С. Журавльова // *Ветеран України. — 2002. — № 2.*
 25. Журавльова С.В. Герої війни – Герої України / С.В. Журавльова // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. — Вип.10. — Ч. 2. — К., 2006.*
 26. Журавльова С.В. Герої Радянського Союзу, репресовані напередодні і в перші місяці Великої Вітчизняної війни / С.В. Журавльова // *Військовий музей. — Вип. 9 / Ред. кол.: Карпов В.В. та ін. — К.: ЦМЗСУ, 2008. — С. 35 – 49.*
 27. Зозуля О. Легендарна Марія / О. Зозуля // *Народна армія. — 2012. — 7 березня.*
 28. Зозуля О. Уславлені Батьківщиною / О. Зозуля // *Ветеран України. — 2009. — №13.*
 29. Зозуля О.І. Витязь фронтового неба / О.І. Зозуля // *Ветеран України. — 2008. — № 2.*

30. Зозуля О.І. Командир легендарного десанту / О.І. Зозуля // *Ветеран України*. – 2005. – № 22.
31. Зозуля О.І. Сім бойових медалей радиста / О.І. Зозуля // *Ветеран України*. – 2010. – № 15.
32. Іонова Т. Воєнними шляхами України та Європи / Т. Іонова // *Військовий музей / Ред. кол.: Карпов В.В. та ін.* – К.: ЦМЗСУ, 2006. – Вип. 7. – С. 138 – 150.
33. Іонова Т. До історії використання пляшок із запалювальною сумішшю / Т. Іонова // *Військовий музей / Ред. кол.: Карпов В.В. та ін.* – К.: ЦМЗСУ, 2007. – Вип. 8. – С. 97 – 103.
34. Іонова Т. Прапорносець понесе... / Т. Іонова // *Ветеран України*. – 2000. – № 10.
35. Іонова Т. Союзницькі конвої / Т. Іонова // *Ветеран України*. – 2003. – № 24.
36. Іонова Т.Б. Історія створення залізничних мостів через Дніпров районі Києва у 1943-1944 роках (за матеріалами колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років») / Т.Б. Іонова // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України*. – Вип. 9. – Ч. 3. – К., 2005.
37. Іонова Т.Б. Карпатсько-Ужгородська наступальна операція / Т.Б. Іонова // *Енциклопедія історії України*. – Т. 4. – К., 2007. – С. 125.
38. Іонова Т.Б. Листи з лівого берега Дніпра (до історії Ясногородського плацдарму) / Т.Б. Іонова // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України*. – Вип. 10. – Ч. 2. – К., 2006.
39. Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Славуті на Хмельниччині: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». – К., 2011. – 348 с.
40. Каленюк А.А. Деякі аспекти наукового комплектування фондів (з досвіду роботи Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років»). / А.А. Каленюк // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України*. – Вип. 9. – Ч. 1. – К., 2005.
41. Каленюк А.А. Знаки солдатської звитяги (за матеріалами колекції орденів Слави у фондівому зібранні Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років») // А.А. Каленюк, В.П. Фоміна // *Вісник УАГ*. – 2006. – № 62. – С. 16 – 21.
42. Каленюк А.А. Нагорода США «Легіон заслуг» (з колекції Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років) / А.А. Каленюк // *Вісник УАГ*. – 2006. – № 63. – С. 24 – 28.
43. Київ очима ворога: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років». – К., 2012. – 504 с.
44. Козлов В.А. Меморіальний комплекс «Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.» / В.А. Козлов // *Український історичний журнал*. – 1984. – № 10. – С. 109 – 114.

45. Куцаєва Т.О. Історіографія походження Героїв Радянського Союзу – учасників Великої Вітчизняної війни - українців за національністю, уродженців України / Т.О. Куцаєва // Наукові записки. Наук. зб. Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – Вип. 96. – К.: НПУМПД, 2011.
46. Куцаєва Т.О. Листи учасників війни — джерела історичної пам'яті / Т.О. Куцаєва // Зб. Всеукр. наук. конференції «Історія повсякденності: теорія та практика». – Вип. 25. – Переяслав-Хмельницький, 2010.
47. Куцаєва Т.О. Щодо неодноразового захоплення гітлерівцями та визволення від них населених пунктів України у роки Великої Вітчизняної війни (на прикладі Волинської та Львівської обл.) / Т.О. Куцаєва // Наукові записки. Наук. зб. Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. — Вип. 91. – К., 2010.
48. Легасова Л. Концепція та її втілення / Л. Легасова // Ветеран України. – 1999. – № 19.
49. Легасова Л. Пам'ять: Патріотичне виховання // Вечірній Київ. – 1983. – 6 травня.
50. Легасова Л. Світові війни мовою плаката / Л. Легасова // Вісник Книжкової палати. – 2009. – №9. – С. 49 – 50.
51. Легасова Л.В. 22 червня 1941 року: на крутозламі світової війни / Л.В. Легасова, М.В. Коваль // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей. / НАН України, Ін-т історії України. – Вип. 7. – Ч. 1. – К., 2003.
52. Легасова Л.В. Вдосконалення наукових засад головної експозиції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип. 5. – К., 2001. – С. 29 – 32.
53. Легасова Л.В. Долі генералів — командувачів фронтів і армій, які брали участь в обороні та визволенні Києва / Л.В. Легасова, Н.О. Шевченко // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип. 10. – Ч. 1. – К., 2006.
54. Легасова Л.В. Досвід візуалізації історії Другої світової війни (на матеріалах радянської плакатної продукції) / Л.В. Легасова, О.Є. Лисенко // Воєнна історія Поділля та Буковини. Наук. зб. мат. Всеукр. наук. військово-історичної конф. – м. Кам'янець-Подільський, 2009.
55. Легасова Л.В. З історії воєнно-історичних музеїв, виставок та експозицій в Україні / Л.В. Легасова // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип. 2. – К., 1998. – С. 60 – 70.
56. Легасова Л.В. Історична наука в історичному музеї / Л.В. Легасова, Н.О. Шевченко // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип. 9. – Ч. 1. — К., 2005.
57. Легасова Л.В. Кожедуб Іван Микитович / Л.В. Легасова // ЕІУ. – Т. 4. – К., 2007. – С. 401 – 402.
58. Легасова Л.В. Комітети допомоги Україні у війні / Л.В. Легасова // ЕІУ. – Т. 4. – К., 2007. – С. 485.

59. Легасова Л.В. Міжнародна наукова конференція «Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації» (до 60-ї річниці Великої Перемоги) / Л.В.Легасова, Н.О.Шевченко // Український історичний журнал. – 2010. – №3. – С.228. – 229.
60. Легасова Л.В. Міжнародний «круглий стіл» «Велика Вітчизняна війна. Непрочитані сторінки історії (музейний аспект)» // Український історичний журнал. – 2000. – № 3. – С. 149 – 150.
61. Легасова Л.В. Не фіксатор, а дослідник / Л.В. Легасова // Демократична Україна. – 1999. – 22 жовтня.
62. Легасова Л.В. Непрочитані листи 1941 року – унікальний джерельний комплекс / Л.В. Легасова // Архіви України. – 2010. – №2. – С.144 – 154.
63. Легасова Л.В. Нове видання з історії радянського партизанського руху /Л.В.Легасова //Архіви України. – 2010. – №2. – С.226 – 228.
64. Легасова Л.В. Пути и средства патриотического и интернационального воспитания молодежи на героических традициях советских вооруженных сил / Л.В. Легасова // КПСС – вдохновитель и организатор Победы советского народа и его вооруженных сил в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. Сб. мат. научно-практической конф., посвященной 70-летию Советской Армии и Военно-Морского флота. 15 февраля 1988 г. / Министерство культуры УРСР, Мемориальный комплекс «Украинский государственный музей истории Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов»; ред. Д.С. Сиволап. – К., 1988. – С. 34 – 45.
65. Легасова Л.В. Рік 1941-й: трагічні і героїчні події (за матеріалами Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років») / Л.В. Легасова, Н.О. Шевченко // Архіви України. – 2011. – № 2-3. – С. 5 – 13.
66. Легасова Л.В. Солдати у погонах генералів / Л.В. Легасова, Н.О. Шевченко // Військовий музей (науково-методичний збірник). – К.: ЦМЗСУ. – 2005.
67. Легасова Л.В. Спалені села. 1941-1944. Український вимір (на матеріалах фондозбірні Меморіалу) / Л.В. Легасова, М.Ю. Шевченко // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / Ін-т історії України НАН України. – Вип. 13. – К., 2010.
68. Легасова Л.В. Україна в Другій світовій війні у музейному просторі / Л.В. Легасова, М.Ю. Шевченко // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси. У 2-х кн. / Ін-т історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2011.
69. Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». Реліквії фондowego зібрання. Науково-довідкове видання. – К.: Мистецтво, 2009.
70. Миттєвості війни. Прислів'я і приказки, народжені в окопах Великої Вітчизняної війни / Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». – К., 2008. – 96 с.
71. Музей війни народної. Зб. наук. статей. — К., 1999. – 60 с.
72. Непрочитані листи 1941-го...: дослідження, документи, свідчення / Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років». – К., 2012. – 504 с.

73. Партизанская война на Украине. Дневники командиров партизанских отрядов и соединений. 1941-1944 / Центральный государственный архив общественных объединений Украины, Мемориальный комплекс «Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941-1945 годов». – М., 2010. – 670 с.
74. Пасічко Я. «Шпаги честі» / Я. Пасічко // Ветеран України. – 2003. – № 3.
75. Пасічко Я.Л. Архіви свідчать: 9-й окремий штрафний батальйон Воронезького (1-го Українського фронту) в боях за визволення України (за результатами роботи в ЦАМО РФ) / Я.Л. Пасічко // Воєнна історія Поділля та Буковини. Наук. зб. мат. Всеукр. наук. військово-історичної конф. – м. Кам'янець-Подільський, 2009.
76. Пасічко Я.Л. Історія Карпатської Січі (за матеріалами музейного дослідження «Карпатська Україна. У пошуках історичної долі: 1938-1945 рр.») / Я.Л. Пасічко // Сучасний музей. Наукова й експозиційна діяльність. Зб. доповідей наук. конф. – Чернівці: ДрукАрт. – 2008.
77. Пасічко Я.Л. Історія Карпатської Січі у спогадах рядового вояка (за матеріалами підготовки музейної експозиції) / Я.Л. Пасічко, Л.В. Рибченко // Наукові записки з української історії. Зб. наук. статей. — Вип. 19. — Тернопіль, 2007.
78. Пасічко Я.Л. Корсунь-Шевченківська наступальна операція в експозиції та у фондівих колекціях Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / Я.Л. Пасічко // Корсунь-Шевченківська операція – частина стратегічного наступу військ Червоної армії на території України в зимово-весняну кампанію 1944 року. Мат. науково-практ. конф., присвяченої 65-річчю Корсунь-Шевченківської наступальної операції. – Корсунь-Шевченківський, 2009.
79. Пасічко Я.Л. Листина Харківщину: короткий джерелознавчий зріз (за епістолярною колекцією «Непрочитані листи 1941-го») / Я.Л. Пасічко // Воєнна історія Сіверщини та Слобожанщини. Зб. мат. Всеукр. наукової військово-історичної конф. – Х., 2010.
80. Пастушенко Т. Подвиг і жертвовність молодогвардійців / Т. Пастушенко // Ветеран України. – 2002. – № 20.
81. Пастушенко Т.В. Доля українських «остарбайтерів» у документах фондівого зібрання Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / Т.В. Пастушенко, М.Ю. Шевченко // Студії з архівної справи та документознавства. – Т. 2. – К., 1997.
82. Пастушенко Т.В. Листи як джерело вивчення проблеми українських «остарбайтерів» періоду Другої світової війни / Т.В. Пастушенко // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей. – Вип. 6. – К., 2002.
83. Погоріла Т. Пам'ять про хороброго / Т. Погоріла // Ветеран України. -1999. – № 15.
84. Рибченко Л. 2 вересня 1945 р. – довгоочікувана крапка Другої Світової війни / Л. Рибченко // Країна знань. – 2011. – №7. – С.27-32.
85. Рибченко Л. Велична постать воїна / Л. Рибченко // Ветеран України. – 2005. – № 8.
86. Рибченко Л. Виставка «Карпатська Україна: у пошуках історичної долі (1938 – 1945 рр.)» / Л. Рибченко // Історичний журнал. – 2006. – № 6. – С. 123 – 125.

87. Рибченко Л. З досвіду вивчення та музейного використання документального фонду з обліку людських військових втрат України у Великій Вітчизняній війні в Національному музеї історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років / Л. Рибченко // *Архіви України*. – 2012. – № 4. – С. 39 – 46.
88. Рибченко Л. З осколком у серці / Л. Рибченко // *Країна знань*. – 2012. – № 9-10. – С. 33 – 34.
89. Рибченко Л.В. “Лишився живий”. Сповідання про загибель як джерело дослідження проблеми радянських військових мобілізацій 1943 року в Києві / Л.В. Рибченко // *Воєнна історія Середньої Наддніпрянщини*. Наук. зб. Мат. Всеукр. наукової військово-історичної конф. 15 березня 2012 р. – К., 2012.
90. Рибченко Л.В. Морально-психологічний стан населення територій Лівобережної України у 1941-1943 рр. та ставлення його до радянських військових мобілізацій 1943 р. / Л.В. Рибченко // *Український історичний збірник / НАН України, Ін-т історії України*. — Вип.11. – К., 2008.
91. Рибченко Л.В. Перші з когорти мужніх / Л.В. Рибченко // *Країна знань*. – 2012. – №4. – С. 39-43.
92. Рибченко Л.В. Проблема радянських військових мобілізацій 1943 року на території Лівобережної України / Л.В. Рибченко // *Гілея*. Зб. наук. праць. – № 22. – К., 2009.
93. Рибченко Л.В. Радянські військові мобілізації 1943 року (Київська область, Обухівський район) / Л.В. Рибченко // *Сторінки воєнної історії України*. Зб. наук. статей. – №12. – К., 2009.
94. Рибченко Л.В. Радянські військові мобілізації на території України у 1941-1945 роках / Л.В. Рибченко // *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси*. У 2-х кн. / Ін-т історії України НАН України. - К.: Наукова думка, 2011.
95. Ругаль В.П. Василь Петров: життєвий шлях Героя // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 6. Історичні науки: зб. наук. праць. – Вип. 8. – К.: Вид-во імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 238 – 249.
96. Світові війни мовою плаката. Книга-каталог виставки / *Український ін-т національної пам'яті, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років»*. – К., 2009. – 208 с.
97. Сімперович В. Визволення Києва (1943 р.): до історіографії проблеми / В. Сімперович // *Воєнна історія Середньої Наддніпрянщини*. Наук. з. Мат. Всеукр. наук. військово-історичної конф. (15 березня 2012 р.) / Під заг. ред. Карпова В.В. – К., 2012. – С. 617 – 621.
98. Сімперович В. Визволення Слобожанщини та Сіверщини: експозиційне відображення теми (за матеріалами Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років») / С. Даценко, В. Сімперович // *Воєнна історія Сіверщини та Слобожанщини*. Мат. Всеукр. наук. військово-історичної конф. (15 грудня 2010 р.): Зб. наук. праць / За заг. ред. В.В. Карпова. – К.: НВІМУ, 2010. – С. 320 – 326.
99. Сімперович В. Запорізька фронтова наступальна операція та форсування Дніпра (жовтень – грудень 1943 року): історіографічні аспекти / В.М. Сімперович

- // Воєнна історія Наддніпрянщини та Донщини. *Мат. Всеукр. наук. військово-історичної конф.: Зб. наук. праць (25 травня 2011 р.) / За заг. ред. В.В. Карпова. – К.: НВІМУ, 2011. – С. 478 – 483.*
100. Сімперович В. Іван Кожедуб – тричі Герой із Сумщини: історико-біографічна розвідка / В. Сімперович // *Воєнна історія Сіверщини та Слобожанщини. Мат. Всеукр. наук. військово-історичної конф. (15 грудня 2010 р.): Зб. наук. праць / За заг. ред. В.В. Карпова. – К.: НВІМУ, 2010. – С. 407 – 412.*
101. Сімперович В. Кримська стратегічна наступальна операція (8 квітня – 12 травня 1944 року): історіографічний аспект / В.М. Сімперович // *Воєнна історія Північного Причорномор'я та Таврії. Мат. Всеукр. наук. військово-історичної конф.: Зб. наук. праць (6-7 жовтня 2011 р.) / За заг. ред. В.В. Карпова. – К.: НВІМУ, 2011. – С. 586 – 591.*
102. Сімперович В. Ленд-ліз на шпальтах «Красной Звезды» (1941 – 1945 рр.): джерелознавчий аспект / Володимир Сімперович // *Мат. V Волинської міжнародної історико-краєзнавчої конф. (м. Житомир, 9 – 10 листопада 2012 р.): Зб. наук. праць. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 374 – 376.*
103. Сімперович В. Непрочитані листи з війни... / В. Сімперович, Я. Пасічко // *Камуфляж. – 2010. – №6. – С.38-39.*
104. Сімперович В.М. Бої на Букринському плацдармі: деякі питання історіографії / В.М. Сімперович // *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 6. Історичні науки: зб. наук. праць. – Вип. 8. – К.: Вид-во імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 238 – 249.*
105. Сімперович В.М. Чорнухинщина у вирі Другої світової війни: Історичний нарис / В.М. Сімперович. – К.: Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років», 2010. – 42 с.
106. Смирнова В.И. Героический путь Вооруженных Сил СССР в фотографиях советских военных фотокорреспондентов. По материалам новых поступлений в фонды музея / В.И. Смирнова // *КПСС – вдохновитель и организатор Победы советского народа и его вооруженных сил в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. Сб. мат. научно-практической конф., посвященной 70-летию Советской Армии и Военно-Морского флота. 15 февраля 1988 г. / Министерство культуры УРСР, Мемориальный комплекс «Украинский государственный музей истории Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов»; ред. Д.С. Сиволап. – К., 1988. – С. 118 – 128.*
107. Смірнова В. Колекція підпільно-партизанської преси України 1941-1945 рр. / В. Смірнова // *Архіви України. – 2010. – №5. – С.118-133.*
108. Смірнова В.І. «Заручники неволі» – трагедія радянських військовополонених у роки війни. Люди і долі (за матеріалами колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років») / В.І. Смірнова // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип.9. – Ч. 2. – К., 2005.*
109. Смірнова В.І. Бухенвальдський щоденник В.Є.Галяпи — унікальне документальне свідчення часів Другої світової війни (на матеріалах фондової колекції Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років) /

- В.І. Смірнова // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України.* – Вип.10. – Ч. 2. — К., 2006.
110. Смірнова В.І. Трагедія фашистського полону в долі киян (на матеріалах фондової колекції Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років) / В.І. Смірнова // *Київ і кияни. Зб. тез та доповідей учасників науково-практичної конф., 17 листопада 2003 р. / Музей історії міста Києва.* – Вип. 3. – К., 2003.
111. Смолярчук Н. Парк Слави – парк героїв (за матеріалами музейної колекції) / Н. Смолярчук // *Військовий музей.* – 2006. – № 7. – С. 71 – 85.
112. Смолярчук Н.А. Отражение в военной печати боевого братства народов СССР в период изгнания немецко-фашистских захватчиков с советской земли / Н.А. Смолярчук // *Победу ковали единой семьей. Сб. мат. научно-практической конф., посвященной 45-летию Победы советского народа и его Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. / Ред. Д.С. Сиволап.* – К., 1990. – С. 140 – 150.
113. Смолярчук Н.О. «Пам'ять і слава...» (за матеріалами повідомлень про загибель, що зберігаються в Меморіальному комплексі «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років») / Н.О. Смолярчук // *Сторінки воєнної історії України. З. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України.* – Вип. 9. – Ч. 1. – К., 2005.
114. Смолярчук Н.О. Втрати киян у роки Другої світової війни / Н.О. Смолярчук // *Воєнна історія.* – 2003. – № 2.
115. Смолярчук Н.О. З думкою про Україну. Огляд листів з музейної колекції / Н.О. Смолярчук // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України.* – Вип.10. – Ч. 2. – К., 2006.
116. Смолярчук Н.О. Огляд листів з колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / Н.О. Смолярчук // *Роль і місце Корсунь-Шевченківської наступальної операції в звільненні Правобережної України. Мат. міжнародної науково-практ. конф., присвяченої 60-річчю Корсунь-Шевченківської битви. 11 лютого 2004 р. – Корсунь-Шевченківський, 2004.*
117. Смолярчук Н.О. Ювілейна виставка «Війна і Перемога в історичній пам'яті Українського народу» / Н.О. Смолярчук // *Архіви України.* – 2010. – №2. – С.199 – 201.
118. Солонець А.В. Маршрутами київського відступу 1941 р. (за матеріалами фондів Національного музею історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років) / А.В. Солонець // *Архіви України.* – 2012. – № 5. – С. 92 – 102.
119. Солонець А.В. Перший день війни в Києві: події і факти / А.В. Солонець // *Архіви України.* – 2011. – №6. – С. 163 – 173.
120. «...То була неволя». Спогади та листи остарбайтерів / НАН України, Ін-т історії України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». – К., 2006. – 544 с.
121. Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Мат. міжнародної наук. конф. / Ін-т історії України НАН України,

- Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». – К., 2011. – 800 с.
122. Український визвольний рух 20-50-х років ХХ століття (науково-методичні рекомендації до вивчення та висвітлення тематики в музеях історичного профілю)/Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років». – К., 2008. – 44 с.
123. Українські в'язні концтабору Маутгаузен: Свідчення тих, хто вижив / Ін-т історії України НАН України, Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років», Український ін-т національної пам'яті. – К., 2009. – 336 с.
124. Філатова Н. «Легко в парі йти...» / Н. Філатова // Ветеран України. – 1999. – № 8.
125. Філатова Н.С. Традиції й надбання у науково-просвітницькій роботі Меморіалу над Дніпром / Н.С. Філатова // Військовий музей. – 2007. – № 8. – С. 176 – 182.
126. Філоненко М.П. Полководницькі ордени Великої Вітчизняної війни (на основі фондової колекції Меморіального комплексу “Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років”) / М.П. Філоненко // Військова символіка держави – основні проблеми розвитку на сучасному етапі. Зб. мат. науково-практичної конф. ЦМЗСУ. 27 травня 2009 р. – К., 2009.
127. Фомина В.П. Героизм воинов-политработников в решающих боях Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов / В.П. Фомина // КПСС – вдохновитель и организатор Победы советского народа и его вооруженных сил в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 гг. Сб. мат. научно-практической конф., посвященной 70-летию Советской Армии и Военно-Морского флота. 15 февраля 1988 г. / Министерство культуры УРСР, Мемориальный комплекс «Украинский государственный музей истории Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов»; ред. Д.С. Сиволап. – К., 1988. – С. 59 – 66.
128. Фоміна В. За звитягу і хоробрість / В. Фоміна // Ветеран України. – 2003. – № 22.
129. Фоміна В. Особлива нагорода / В. Фоміна // Ветеран України. – 2001. – № 9.
130. Фоміна В. Пишу листа із 45-го / В. Фоміна // Ветеран України. – 1999. – № 9.
131. Фоміна В.П. Долі багатодітних родин у роки війни – один з аспектів дослідження героїзму і жертвовності народу України, музейне втілення теми / В.П. Фоміна // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип.10. – Ч. 1. – К., 2006.
132. Фоміна В.П. Колекція орденів Богдана Хмельницького у музейному зібранні Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» / В.П. Фоміна // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип.9. – Ч. 1. – К., 2005.
133. Фоміна В.П. Музейне відображення образу противника в головній експозиції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» / В. Фоміна // Військовий музей. – 2007. – № 8. – С. 164 – 175.
134. Шевченко М. Партизанська нагорода / М. Шевченко // Військовий музей. – 2008. – № 9. – С. 50 – 56.

135. Шевченко М. Українські робітники нацистської Німеччини: вербування примусова праця, репатріація / М. Шевченко, С. Гальчак, Т. Пастушенко // Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI ст. Історичні нариси. У 2-х кн. / Ін-т історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2011.
136. Шевченко М.Ю. Всенародная помощь фронту трудящихся Украины. По материалам фондов музея / М.Ю. Шевченко // Победу ковали единой семьей. Сб. мат. научно-практической конф., посвященной 45-летию Победы советского народа и его Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 годов / Ред. Д.С. Сиволап. – К., 1990. – С. 87 – 94.
137. Шевченко М.Ю. Комісія у справах колишніх партизанів / М.Ю. Шевченко // ЕІУ. – Т. 4. – К., 2007. – С. 479.
138. Шевченко М.Ю. Партизанська нагорода (колекція медалей «Партизанові Вітчизняної війни» у фондах Меморіального комплексу) / М.Ю. Шевченко // Військовий музей. – Вип.9. – К.: ЦМЗСУ, 2008.
139. Шевченко М.Ю. Партизанський фотолітопис Якова Давидзона (за документами Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років») / М.Ю. Шевченко // Архіви України. – 2012. – №2. – С. 165 – 175.
140. Шевченко М.Ю. Соціально-гуманітарний аспект музейного дослідження проблеми українських «остарбайтерів» (за матеріалами колекції Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років») / М.Ю. Шевченко // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. – Вип.9. – Ч. 1. – К., 2005.
141. Шевченко Н.А. Массовый героизм и стойкость советских воинов. По материалам новых музейных поступлений / Н.А. Шевченко // Победу ковали единой семьей. Сб. мат. научно-практической конф., посвященной 45-летию Победы советского народа и его Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 годов / Ред. Д.С. Сиволап. – К., 1990. – С. 45 – 55.
142. Шевченко Н.А. Отражения в музейной экспозиции боевого братства советских воинов при форсировании Днепра и освобождении Киева / Н.А. Шевченко // Дружба к победе вела. Сб. мат. научно практичной конф., посвященной 45-летию битвы за Днепр и освобождения Киева. 10 октября 1988 г. / Ин-т истории партии при ЦК КПУ – филиал Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПРС, Министерство культуры Украины, Мемориальный комплекс «Украинский государственный музей истории Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов» / Ред. Д.С. Сиволап. – К., 1989. – С. 43 – 54.
143. Шевченко Н.О. Клубов Олександр Федорович / Н.О. Шевченко // ЕІУ. – Т. 4. – К., 2007. – С. 356 – 357.
144. Шевченко Н.О. Науково-дослідна робота в Меморіальному комплексі: напрями, організація, наслідки // Музей війни народної. Збірник наукових статей / Під заг. ред. О.С. Артёмова. – К.: Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років». – С. 13 – 20.

© **Любовь ЛЕГАСОВА**

ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В МЕМОРИАЛЬНОМ КОМПЛЕКСЕ: МУЗЕЙНАЯ МОДЕЛЬ НАУЧНЫХ СТУДИЙ

В историографическом ракурсе рассматриваются особенности научного студирования истории Второй мировой и Великой Отечественной войн сотрудниками Мемориального комплекса «Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов»; анализируется актуализированный основной темарий истории военного времени в научных исследованиях музеологов-практиков.

Ключевые слова: Мемориальный комплекс «Национальный музей истории Великой Отечественной войны 1941 – 1945 годов», Вторая мировая война, Великая Отечественная война, музеология, научные исследования, историческая наука, историография.

© **Lyubov LEHASOVA**

STUDYING THE HISTORY OF WORLD WAR II IN THE MEMORIAL COMPLEX: MUSEUM'S MODEL OF SCIENTIFIC STUDIOS

The features of the scientific study of the history of the Second World War and the Great Patriotic War are examined by employees of the Memorial complex «The National Museum of the Great Patriotic War of 1941 -1945» in historiographical perspective; the topical themes are analyzed in scientific research by museum professionals.

Keywords: the Memorial complex «The National Museum of the Great Patriotic War of 1941-1945», World War II, the Great Patriotic War, museology, scientific research, historical science, historiography.